

Особливістю японської виховної практики є акцент на колективній діяльності, що враховано у спеціальних діяльностях (шкільне самоврядування, клуби, шкільні церемонії, спортивні змагання, екскурсії, соціальне обслуговування) і, зрозуміло, має тісний зв'язок із моральним вихованням. В Японії школи активно залучають батьків своїх вихованців і місцеву громаду до участі у житті школярів, що не може не позначитись на кліматі школи.

Отже, ознайомлення із тенденціями розвитку виховання на початку XXI століття дозволяє виокремити такі з них: 1) гуманізація виховного процесу (жодний учитель не може насильницьким методом вплинути на систему ставлень дитини, натомість може створити позитивні канали досвіду, щоби дитина усвідомила цінності життя й спрямувала свій потенціал в етичне русло); 2) комплексний підхід (виховання, як і колись, покликано сприяти інтелектуальному, психічному, фізичному і культурному росту нового покоління, проте його роль щоменше сьогодні асоціюється із другорядними предметами); 3) цілісність процесу (зміст виховання має тенденцію до цілісної побудови, що має своїм змістом систему цінностей національної та загальнонародської культур); 4) повноцінна участь держави (у розвинутих країнах виховання не лише «теоризується», а й фінансується, при цьому, держава як посередник між школою і громадою безвідкладно реагує на суспільні події, розділяючи відповідальність за освіту і добробут своїх громадян).

Перспективою для подальших наукових пошуків є впровадження і відстеження наскрізного досвіду виховання дітей і підлітків у новій українській школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гавальдо А. 35 кило надежды / Анна Гавальдо. – М. : Флюид ФриФлай, 2010. – 120 с.
2. Гиппенрейтер Ю. Большая книга общения с ребенком / Ю. Гиппенрейтер. – М. : АСТ, 2016. – 496 с.
3. Дольто Ф. На стороне ребёнка / Ф. Дольто. – Екатеринбург : Рама Паблишинг, 2010. – 424 с.
4. Кон И. С. В поисках себя. Личность и её самосознание / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1984. – 336 с.
5. Кон И. С. Психология ранней юности / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1989. – 256 с.
6. Корчак Я. Дневник / Януш Корчак. – М. : Правда, 1958. – 20 с.
7. Майерс Д. Социальная психология / Дэвид Дж. Майерс; пер. З. Замчук. – Санкт-Петербург : Питер, 2013. – 800 с.
8. Мардахаев Л. В. Педагогические размышления. [Сборник] / Л. В. Мардахаев, С. А. Калабалин. – М. : Юстиция, 2017. – 532 с.
9. Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України: [програма] / С. В. Зінченко [та ін.]; АПН України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти. – Т. : Навчальна книга-Богдан, 2008. – 80 с.
10. Цінності української молоді. Результати репрезентативного соціологічного дослідження становища молоді 2016 / [Н. Дмитрук, Г. Падалка, С. Кіреєв та ін.]. – К., 2016. – 92 с.
11. Щуркова Н. Э. Программа воспитания школьника / Н. Э. Щуркова. – М. : Педагогическое общество России, 1998. – 48 с.
12. Halsted J. Values in Education and Education in Values / J. Halsted, M. Taylor. – London : Falmer Press, 1996. – 216 p.
13. Rogers C. Freedom to Learn: A View of What Education Might Become / Carl Rogers. – Columbus, Ohio : Charles Merrill. – 358 p.
14. Виховання у Великій Британії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.gov.uk/>, <http://www.citizenshipfoundation.org.uk>
15. Виховання у Японії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hi-ho.ne.jp/taku77/papers/thes595.htm>.
16. Виховання характеру у США [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://character.org/>, <http://character.org/key-topics/character-map/>.
17. Виховні заходи: Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bestlessons.at.ua/index/vikhovna_robota/0-49.
18. Концепція «Нова українська школа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczija>.
19. Стандарты образования России [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sch1329.mskobr.ru/info_edu/standards/.

УДК 316.752

Сідельник Н. В.,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ЦІННОСТІ ТА ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ

У статті подається визначення поняттям цінності та ціннісні орієнтації. Розкриваються умови за яких формуються загальнолюдські та національні цінності у майбутніх учителів історії.

Ключові слова: цінність, ціннісні орієнтації, загальнолюдські цінності, національні цінності, національна самосвідомість.

Сідельник Н. В. Ценности и ценностные ориентации будущего учителя истории. В статье дается определение понятиям ценности и ценностные ориентации. Раскрываются условия, при которых формируются общечеловеческие и национальные ценности у будущих учителей истории.

Ключевые слова: *ценность, ценностные ориентации, общечеловеческие ценности, национальные ценности, национальное самосознание.*

Sidelnik N. Values and value orientations of the future teacher of history. The article deals with the definition of the concept of values and value orientation. Disclosed conditions under which formed human and national values of future teachers of history.

Key words: *value, values, human values, national values, national identity.*

Сучасні пріоритети і цінності розвитку українського суспільства змінили технократичний підхід до освіти на культуро-гуманістичний. Сучасний педагог має виконувати в школі не тільки освітньо-інформаційну, консультативну функції, а й культурологічну, соціально-психологічну, розвивальну, дослідницьку та проєктивну. Саме вчитель, здійснюючи процеси навчання і виховання школярів, повинен створювати умови, що забезпечують моральний і духовний розвиток особистості.

Нинішній етап відродження України відбувається як за умови відродження власної національної культури, так і впливу на цей процес досягнень і здобутків світової культури. Характерною рисою культурного відродження країни є швидке зростання національної самосвідомості народів, які населяють її.

Сучасні філософсько-соціальні наукові дослідження свідчать про все більшу увагу до вивчення національних і загальнолюдських цінностей, шанування рідної мови, вірності традиціям, історичній пам'яті; про потребу реалізувати свої національні інтереси, опанувати і передавати національні культурні надбання.

У статті 11 Конституції України підкреслюється, що «держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності усіх корінних народів і національних меншин України» [2, с. 5].

Треба зазначити, що категорія цінності – одна з найскладніших у філософії, соціології, психології та педагогіці. У літературі налічується більше сотні дефініцій, у яких акцентується увага на різні аспекти цього феномену. Незважаючи на розбіжності у визначенні розумово-духовних цінностей людини, усі дослідники однак згодні в тому, що діяльність людини має аксіологічні властивості [7].

Сучасні українські філософи І. Гоян, Є. Івушкіна, А. Корецька, В. Лутай, І. Надольний, С. П'янзін переконані, що сутність цінності полягає в тому, щоб об'єктивність (суспільну значущість) зробити внутрішньою, а суб'єктивність (особистісну значущість) – зовнішньою; через бінарну структуру (поєднання почуття та мислення, смислу та значень, оцінювання та оцінюваного) цінність передбачає момент зіставлення наявного стану речей з ідеальним і тому є проєктом зміни дійсності. Також цінності характеризуються не лише своїми властивостями, а й залученням до реалізації в житті особистості й суспільства. Кожна з цінностей, акумулюючи в собі потреби та інтереси, емоції суб'єктів, виражає сутнісне, те, що робить людину особистістю, а система цінностей дає цілісне уявлення про відносини «людина – світ». Отже, провідним чинником розвитку цінностей, їхніх якісних змін і кількісного нагромадження є соціально-історична практика [6].

Щодо вживання терміну «цінність» у психології, то воно ще не було загальноновизнаною конкретністю і є можливим відносно різних класів психічних явищ. Зокрема, поняття «цінності» у психології пояснюється через такі явища, як «значущість» (М. Добринін, С. Рубінштейн), «життєва позиція» (Л. Божович), «особистісний смисл» (О. Леонтьєв, Г. Олпорт), «мотив» і «установка» (Б. Додонов), «потреби» (Е. Фромм). Тобто всі означення пов'язані з характеристиками бажаної мети. Основну дилему в розумінні цінностей психологи піднімають під час виявлення об'єктивної чи суб'єктивної домінанти цінностей. Цінність є значенням певного предмета для суб'єкта, виникає в об'єктивно-суб'єктивному ставленні, не будучи ані якістю об'єкта, ані переживанням іншого об'єкта – людини. Способом встановлення цінності є оцінка, яка передбачає порівняння, зіставлення об'єктів та їх властивостей, здатних задовольнити суб'єктивні потреби [8, с. 55].

Питання визначення духовних національних цінностей розробляють педагоги Т. Алексєнко, Н. Полтавська і Т. Яковенко, зараховуючи до духовних національних цінностей традиції, звичаї, моральні принципи, ідеали, вироблені нацією впродовж свого історичного розвитку. Такими цінностями є цінність людини, її життя і здоров'я, цінності сім'ї та праці, людської пам'яті, суспільства, природи, рідної мови, культури, знання. Тобто духовні національні цінності є неперехідною основою, яка формує і відображає світогляд, риси характеру народу і вирізняє його з-поміж інших [3].

При цьому слід зауважити, що національні цінності є пріоритетним поняттям такого напрямку виховання, як національне. Хоча українська освіта є національно-демократичною, а тому всі аспекти освіти і виховання носять національний характер, тобто відповідають стратегічним цілям української держави. У тому, що національне виховання першочергово формує громадянина-патріота, переконані Г. Філіпчук, К. Чорна, О. Шаповал, М. Шимановський, Г. Шмалько [5].

Поряд з цим група авторів концептуальних положень основ національного виховання В. Кузь, Ю. Руденко, З. Сергійчук вважають головним завданням національного виховання формування та засвоєння учнями національних цінностей, до яких належать усі компоненти духовної та матеріальної культури українців [6].

Треба підкреслити, що проблема визначення сутності національних цінностей відображає суперечність між етнічним і політичним трактуванням «нації»: навколо якої системи цінностей повинна відбуватися національна консолідація – етнокультурної традиції чи цінностей громадянського суспільства та соціального договору. Сучасна суспільна думка, яка утвердилась у політичному розумінні української нації, як націотворчий рух після появи української суверенної держави розвивається двома односпрямованими

напрямами [7, с. 322]: консолідації і розвитку етнокультурного ядра та відродження культури й самоусвідомлення неукраїнського етнічного громадянства. Тому «нація-держава» політично виправдана тоді, коли побудована на самостійній «нації-культурі».

Відтак, національні цінності для майбутнього вчителя історії мають стати системою позитивних особистісно і суспільно значущих утворень, які повинні проявлятися у сфері суб'єктно-об'єктних відносин. Таке розуміння національних цінностей збагачує зміст цього поняття й відкриває нові можливості їх формування на основі застосування особистісно орієнтованого та компетентнісного підходу, що є не тільки одним із завдань сучасної вищої школи.

У процесі визначення структури національних цінностей ми виходили з філософської концепції про матеріальну та ідеальну форми буття, згідно з якою об'єктивно існує два види національних цінностей – духовні і матеріальні. У дослідженні національні цінності висвітлено з позиції духовних цінностей, оскільки формування духовно багатой особистості є основою патріотизму і людяності. Тому національні цінності ми розглядаємо як цілісну систему, яка має внаслідок взаємодії частин інтегративну властивість, якої окремо не має жодна з частин, – це національна самосвідомість (самооцінка суб'єкта як носія національних цінностей). Ознаками системи національних цінностей є структура, елементи, системна властивість (національна самосвідомість), її світоглядно-орієнтаційна і смисловизначальна функції. Базою структури національних цінностей є патріотизм, історична пам'ять, політична воля, національна гідність, державні та національні символи [5].

Поряд з цим існує дослідження О. Гевко, яка вважає, що головною ж умовою формування національної свідомості є включення до основного навчального матеріалу спеціальних знань, що сприяють розвитку національного світогляду та національного світосприйняття, патріотичних почуттів студентів, особистісних якостей майбутнього вчителя. На її думку, значну роль в активізації навчально-виховного процесу, формуванні та розвитку національної самосвідомості студентської молоді та прилученні її до цінностей національної й світової культури відіграють спецкурси, на яких вивчаються історія, звичаї, обряди, традиції, символи свого народу, архітектура, особливості природи рідного краю, сучасне мистецтво та ін. [3, с. 47].

Важливим елементом, який консолідує усі складники етнокультурної підготовки вчителя історії, є ціннісні орієнтації та ідеали особистості. Словникове тлумачення ціннісних орієнтацій подається як відображення в свідомості людини цінностей, що визнаються нею як стратегічні життєві цілі й загальні світоглядні орієнтири [7]. У словниковій статті також вказується на взаємозв'язок понять «цінності» й «ціннісні орієнтації» та їх відмінність. Розрізнення найчастіше проводиться за віссю «загальне – індивідуальне», або «те, що існує реально, – те, що рефлексивно усвідомлюється». Але більш логічною, на наш погляд, є думка про цінності як аспект мотивації, а ціннісні орієнтації – суб'єктивні концепції цінностей або різновидів соціальних настанов [7, с. 43].

Схоже трактування ціннісних орієнтацій знаходимо у З. Плетнєвої, яка вважає їх компонентами структури особистості, що складають змістовий бік її спрямованості та відображають внутрішню характеристику особистісного ставлення до дійсності. Визначальною серед них є ставлення до дитини як до людини, яка є найвищою цінністю, переважно висунення соціальної ролі дитини як особистості на чільне місце серед всіх її соціальних ролей. Проголошення гуманістичного ставлення до дитини ніяк не закреслює врахування психологічної природи дитинства, проте акцентує увагу на відношенні «людина – людина», змістивши на другий план стосунки «вчитель – учень» [3, с. 5].

Зазначимо, що у філософії виокремлюють два рівні існування ціннісного ставлення до людини: нижчий рівень – соціально-психологічний, той, який переживається, але не усвідомлюється. Наслідком цього процесу є побутова свідомість особистості. Саме цей рівень визначає її некеровані емоційні реакції та вчинки, які нерідко є невираженими. Вищий рівень – формується не лише в процесі внутрішніх переживань, а й осмислення реальності [1, с. 156]. Результатом цього процесу є розвиток свідомості, побудова особистісної моделі професійної діяльності.

Таким чином, гуманістичні ціннісні орієнтації є віссю свідомості, навколо якої мають обертатися помисли, відчуття майбутнього вчителя історії. Такі гуманістичні ціннісні орієнтації як Людина, Любов, Праця, Світ, Свобода, Совість, Справедливість, Добро, Істина, Краса, Знання складають зміст аксіологічного компоненту професійної компетентності вчителя XXI століття. У своїх діях і вчинках учитель має керуватися цими та іншими загальнолюдськими цінностями й залучати до них своїх вихованців. Саме вони є основою нових відносин між педагогами і учнями у навчальному процесі, які передбачають рівність стосунків, навчання без примусу, ставлення до навчання як творчої взаємодії вчителя та учня (Ш. Амонашвілі, І. Волков, Е. Ільїн, В. Караковський, В. Шаталов та ін.) [4].

Привертає увагу думка І. Беґа, який вважає, що ключовим принципом особистісно орієнтованого виховання наразі є принцип ціннісної орієнтації – це залучення учнів і студентів до взаємодії з навколишнім світом і сприяння формуванню у них ціннісних ставлень до всього світу з позицій сучасної культури. За такого підходу основними цінностями особистісно орієнтованого виховання стають людина, яка виростає і розвивається як особистість; творчість як джерело розвитку людини культури; духовність як показник розвитку особистості. Таке виховання гармонійно поєднує інтереси особистості (вільний саморозвиток і збереження своєї індивідуальності), суспільства (саморозвиток особистості здійснюється на моральній основі) і держави, нації (всі вихованці повинні стати компетентними громадянами-патріотами). Звідси гуманістична етика має визначати ціннісні механізми моральної регуляції людської життєдіяльності, які проявляються у зверненні

особистості до вищих духовних цінностей (Добра, Свободи, Обов'язку, Честі, Совісті, Гідності, Щастя, Любові). Духовні цінності проголошено вищими, смисложиттєвими, «самоцінностями», оскільки щодо особистості вони є самодостатнім феноменом і таким, що вимагає морального ставлення особистості до самої себе [7].

Зазначеними ціннісними орієнтаціями забезпечується гуманістичне ставлення вчителя до дитини, що виявляється через інтерес до внутрішнього світу дитини, турботу про її щасливе життя, всебічний розвиток, повагу до неповторної індивідуальності дитини як особистості. На основі сформованості цінностей і гуманістичних ціннісних орієнтацій у майбутнього вчителя поступово формуються відповідні якості особистості, що визначають характер професійних намірів і детермінують практичну діяльність вчителя і його повсякденну поведінку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каган М. С. Культура – філософія – искусство – діалог / М. С. Каган. – М. : Знання, 1988. – 64 с.
2. Конституція України. – К. : Просвіта, 1996. – 80 с.
3. Педагогічна майстерність: Підручник / за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища школа, 1997. – 349 с.
4. Пехота О. М. Освітні технології: Навчально-методичний посібник / О. Пехота, А. Кіктенко. – К. : А.С.К., 2000. – 256 с.
5. Сущенко А. В. Гуманізація педагогічної діяльності вчителя: Науково-методичний посібник / А. В. Сущенко. – Запоріжжя : Прем'єр, 2003. – 222 с.
6. Філософія: [навч. посіб.]. – [2-е вид., перероб. і доп.] / Л. В. Губернський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.; за ред. І. Ф. Надольного]. – К. : Вікар, 2001. – 457 с.
7. Флиер А. Я. Культурология для культурологов: учебное пособие для высшей школы / А. Я. Флиер. – М. : Академический проект, 2000. – 496 с.
8. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність / В. В. Химинець. – Тернопіль : Мандрівець, 2009. – 360 с.

УДК 378.1 +376.68

Вятчаніна С. В.,

Національний університет фізичного
виховання і спорту України

ПРОВІДНІ ЧИННИКИ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ЕФЕКТИВНІСТЬ АДАПТАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ (НА ПРИКЛАДІ ПІДГОТОВЧОГО ВІДДІЛЕННЯ)

Стаття ґрунтується на результатах аналізу наукових праць, присвячених проблемі адаптації іноземних студентів до навчання на підготовчому факультеті (відділенні) у ВНЗ України. На основі аналізу наукової літератури і результатів наших досліджень (1992–2016) на підготовчому відділенні Національного Університету фізичного виховання і спорту України встановлені основні труднощі адаптації іноземних студентів до навчання, а також провідні чинники, які забезпечують ефективність адаптації студентів-іноземців (білінгвізм у суспільстві, формування моно- або мультинаціональних груп залежно від терміну заїзду студентів, посилення мотивації до навчання), а також ефективність організації освітнього процесу. Уточнено, що незалежно від етнопсихологічних особливостей студентів, провідну роль у процесі їх адаптації грає мотивація до навчання.

Ключові слова: адаптація, іноземні студенти, підготовче відділення, моно- і мультинаціональні групи, пізній заїзд студентів на навчання, білінгвізм.

Вятчаніна С. В. Ведущие факторы, обеспечивающие эффективность адаптации иностранных студентов (на примере подготовительного отделения). Статья основывается на результатах анализа научных работ, посвященных проблеме адаптации иностранных студентов к обучению на подготовительном факультете (отделении) вузов Украины. На основе анализа научной литературы и результатов наших исследований (1992–2016) на подготовительном отделении Национального университета физического воспитания и спорта Украины определены основные трудности адаптации иностранных студентов к обучению (билингвизма в обществе, формирование моно- или мультинациональных групп в зависимости от сроков заезда студентов, усиление мотивации к обучению), а также эффективность организации учебного процесса. Уточняется, что независимо от этнопсихологических особенностей студентов ведущую роль в процессе их адаптации играет мотивация к обучению.

Ключевые слова: адаптация, иностранные студенты, подготовительное отделение, моно- и мультинациональные группы, поздний заезд студентов на обучение, билингвизм.

Viatchanina S. Leading characteristics that ensure the effectiveness of foreign students' adaptation (by example at the preparatory department). The problem of foreign students' adaptation to studying at Ukrainian universities at the preparatory stage remains to be an issue of vital importance. At this stage the process of adaptation is under the influence of common adaptational difficulties at different levels: language, climate, educational, cognitive, conceptual, moral and informational, psychological, domestic, communicative. **Methods.** Scientific and methodological literature were used for analysis and substantiation of determined precondition. **Results.** The research, carried out at the National University of Physical Education and Sports of Ukraine (NUPESU) at the preparatory department for foreign citizens during the years 1985 – 2016, revealed the major characteristics and difficulties that hinder or accelerate the process of foreigners' adaptation. A student is simultaneously in a few sociocultural systems (monocultural, bicultural